

Heemstede: alwaar dichtelijke inspiratie ontsproot

Huis te Manpad

**'Manpads eiken, Manpads beuken, daar 't gevogelt blijde in woont
Lieve linden, die mijn woonhuis met loovren dekt en kroont,
Boomen, onder wier gebladert nu een staf mij steunt in 't gaan,
Waar gij me eens als kind zaagt kruipen naauw nog magtig op te
staan'.**

Zo dichtte *David Jacob van Lennep* rond 1850 aan het eind van zijn leven. Een bezoek aan het Manpad maakt de intense liefde van de Van Lennep's voor het landgoed, bezongen in menig vers, begrijpelijk. In de zomer is er twee maal per week een rondleiding door park en moestuin.

Het buiten kwam in 1767 in het bezit van het literaire geslacht Van Lennep. In een nagelaten schrijven spreekt David Jacob de hoop uit: 'Dat het Huis te Manpad in de familie blijven kon, zoude ik wel wenschen. Doch die wensch van mij moet niet zoveel bij de mijnen weegen, dat hun algemeen belang daardoor zoude worden over het hoofd gezien'. In 1953 was de familie genoodzaakt het te verkopen.

Slangenmuur¹

In het februari nummer van dit jaar (p. 39) schreven wij over het experimenteren met fruitsoorten. Deze ontwikkeling hangt nauw samen met de opkomst van de buitenplaatsen in de 17de en 18de eeuw. Men experimenteerde niet alleen met fruitsoorten maar ook met muren en schuttingen.

De mooiste en langste slangenmuur (200 meter) van Nederland bevindt zich bij Manpad en dateert uit ca. 1730. De soms meer dan honderd jaar oude leifruitbomen worden daar gekoesterd, zorgvuldig gesnoeid en met wilgetenen aan de muur bevestigd.

Niet alleen de moestuin met de slangenmuur, maar ook de rest van de tuinen met de immens hoge linden, lanen en zichtassen zijn indrukwekkend.

Arcadië in Kennemerland

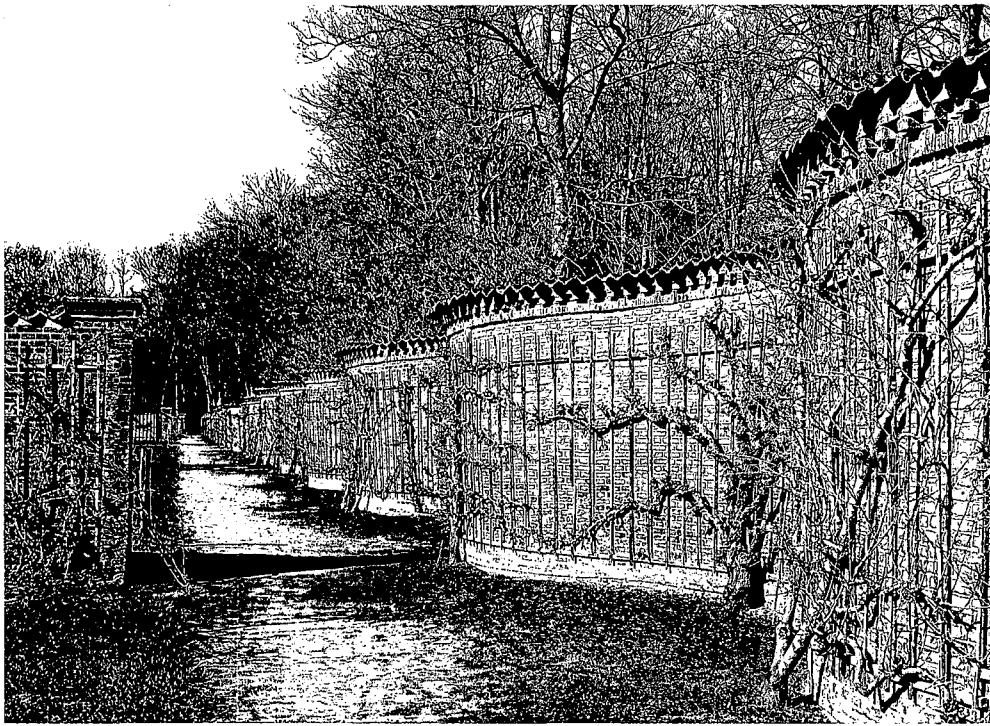
Het bezit van een buitenplaats werd rond 1700 steeds meer een statussymbool. Het hoofdgebouw moest met park en diverse bijgebouwen een eenheid vormen. Men zocht naar Arcadië in het Noorden en in gedichten werd het buitenleven bezongen en geprezen. Dit idyllisch buitenleven stond symbool voor vrede, eenvoud en oprechtheid, als ware het een afspiegeling van het paradijs.

Jan van der Groen schrijft in de inleiding van *Den Nederlandschen Hovenier* uit 1669: '..., en 't buyten-leven, is, naer 't seggen van veel Geleerden, het vermakelijkste, voordeelichste, gesontste, ja menighmael ook wel het salighste leven, dat men sou kunnen wenschen, voor die gene, die aen geen beroep, in de Steden vast gebonden is.'

Bezitters van buitenplaatsen waren behalve rijke kooplieden, vaak geleerde en belezen personen.

Huis te Manpad in Heemstede.

Foto A.M. ten Cate.

Slangenmuur bij Huis te Manpad. Foto RDMZ, G.J. Dekker.

Er werd dan ook driftig geëxperimenteerd met bomen, bloemen- en plantensoorten. Bloemsoorten werden overigens gekweekt voor gebruik in huis; voor de sier, maar vooral voor het verspreiden van aangename geuren. In die tijd geurden bloemen sterker dan nu het geval is.

Het naast Het Manpad gelegen buiten De Hartekamp van de familie Clifford was in de 18de eeuw zeer beroemd. Op de Hartekamp werden de eerste bananenboom en koffieplant geïntroduceerd. De beroemde geleerde Linnaeus (1696-1778) experimenteerde er met uitheemse plantenrassen en beheerde de Hortus Cliffortianus.

Vanaf 1700 was er een enorme aanwas van buitenplaatsen in de duingebieden nabij Haarlem. Verschillende buitenplaatsen, waaronder Manpad waren eenvoudig met de trekshuit over de Leidsche Vaart bereikbaar.

Adriaen Spielman

Manpad dateert oorspronkelijk uit het tweede kwart van de 17de eeuw. Voorheen stonden op het terrein twee boerenwoningen waarvan één waarschijnlijk rond 1640 werd verbouwd tot buitenhuis. Daarna wisselde het buiten veelvuldig van eigenaar.

De Amsterdamse koopman Wigbold Slicher liet tussen 1720 en 1730 grote veranderingen aanbrengen, vooral aan het huis. De volgende eigenaar, Dirk van der Meer (1686-1738), gaf de tuinarchitect Adriaen Spielman de opdracht geheel conform de idealen in die tijd een formele, symmetrische tuin te ontwerpen met parterres en broderie. Het huis heeft toen het huidige aanzicht gekregen en werd op een

eiland geplaatst. De centrale as door het gehele park werd gerealiseerd en de vele linden aan de voorzijde in een stervorm geplant. De moestuin, met zware hekken en de slangenmuur werden aangelegd.

Ondanks latere veranderingen zijn de hoofdlijnen van deze formele aanleg min of meer behouden.

De mooie beelden van Ariadne en Bacchus, die de achtertuin nog steeds sieren, komen uit het atelier van Jan van Slogteren.

Opvallend is dat elke eigenaar opnieuw kosten noch moeite spaarde om in een korte tijd park en huis te veranderen, te verbouwen en te verfraaien.

Het geslacht Van Lennep

De dichter Jacob van Lennep – hij bewoonde 's zomers het nabij gelegen Woestduin – schreef een biografie over het leven van zijn vader David Jacob en zijn grootvader, Cornelis van Lennep, uitgegeven in 1865. Hierin staat uitvoerig het leven op Het Manpad beschreven, een uniek document dat veel inzicht geeft in het leven op een buitenplaats.

In 1767 kocht overgrootvader David van Lennep (1721-1771) het landgoed, dat bijna twee eeuwen in handen van het geslacht Van Lennep zou blijven. Hij vergrootte het huis met eenderde en bracht vooral in het huis verfraaiingen aan, voornamelijk om het hart van zijn tweede vrouw te winnen, die het huis haar niet waardig achtte. Hij bestelde bij de schilder Jurriaen Andriessen in 1767 voor de nieuwe eetkamer zes Arcadische panorama's met klassieke bouwwerken en sculpturen.

De zoon van David, Cornelis van Lennep (1751-

1813), was een echt buitenmens en groot collectionneur. Verdreven als patriot kon hij zich volledig aan het buitenleven wijden. Hij verzamelde fossielen, mineralen en insecten en had kabinetten met curiosa. Voor zijn fraaie en exotische vogels liet hij een menagerie in gotische stijl bouwen.

Cornelis maakte een begin met de landschappelijke parkaanleg met slingerende paden en ronde bloembedden, een stijl die aan het eind van de 18de eeuw in zwang kwam. De asymmetrie werd favoriet.

Vandaal

Toen David Jacob (1774-1853), professor aan het Athenaeum Illustre te Amsterdam, het huis erfde werden nog meer landschappelijke en romantische tuinidealen doorgevoerd. Onder leiding van David Zocher de Jongere (1791-1870) werd de gracht rondom het huis omgevormd tot vijver en menig boom uit de formele, rechtlijnige tuinaanleg van weleer werd rigoureuus geveld. Hij verwoordt dit in de volgende versregels:

*Ik [Zocher] ben een vrind
Van wind, van wind
'k weet met een bosch goed raad,
Ik vel gerust en zonder schroom
Van 't digte woud stuks elke boom,
Die in den weg mij staat.*

*Wat schaduw biedt
Behaagt mij niet.
(...)
Zoo krijgt men ligt
Een ruim gezicht.
En schenkt aan 't oog vermaak.
Dit zoek ik slechts. Wat wil men meer?
Men prijs mijn kunst en geef mij de eer:
Ik volg de nieuwe smaak.²²*

David Jacob heeft door grondaankopen het terrein in de loop van de tijd aanzienlijk uitgebreid met Mariënduin en een stuk van Leyduin. Een deel van dit gebied zou hij later weer afstaan ten behoeve van de Amsterdamse drinkwatervoorziening. Hij legde zich toe op landontginning en landbouw en blonk uit in de duinaardappelteelt.

Culturele leven

Hoogtepunt op Manpad vormde het culturele leven in de periode 1750-1850 dat in bovengenoemde biografie uitvoerig wordt beschreven. Er was een '... genootschap van uitstekende vernuften ... geleerden en kunstenaars...', die bijeenkwamen. Men was er van overtuigd dat de mens zich uitsluitend tot een deugdzaam persoon en volwaardig burger kon ontwikkelen in een vertrouwde wereld van gelijkgestemden en via gemeenschappelijke activiteiten. Manpad werd een cultureel centrum waar de gastheer

optrad als sprankelend, kunstminnend middelpunt van een schare geleerde bezoekers. In tegenstelling tot het genootschap de Muiderkring, werden de bijeenkomsten op Manpad door telkens andere geletterde vrienden bezocht. Het was vooral gezellig, maar ook inspirerend en nuttig. Er werd levendig gediscussieerd en gecommuniceerd over allerlei onderwerpen, maar de literaire discipline stond bovenaan. David Jacob was bovendien een uitstekend en vermakelijk voordrachtskunstenaar. Zowel op Manpad als op Woestduin, dat door de oudste zoon Jacob werd gehoord, waren er zeer regelmatig sociale en literaire bijeenkomsten.

Gedenknaald

In 1816 liet David Jacob de gedenknaald plaatsen nabij de ingang ter ere van *Witte van Haemstede*, bastaardzoon van *Floris V*, die in 1304 de Vlamingen ter plaatse zou hebben verslagen. Deze veldslag vond echter plaats bij Dordrecht. Een andere gedenkwaardig feit vond plaats in 1573 toen de troepen van de Prins van Oranje bij Batenburg door de Spanjaarden werden verslagen. Zij waren op weg om de stad Haarlem te ontzetten. Deze wapenfeiten zouden de naam Manpad verklaren; namelijk veldslagen nabij een pad waar vele manschappen het leven lieten. Deze gebeurtenissen werden in gedichten bezongen en pasten

volledig in het 19de-eeuwse romantische geschiedbeeld.

Moderne ‘vandaal’

In 1952 kwam het huis in handen van de Nederlands ambassadeur in Zweden *mr. J. Visser*. Het huis werd gerestaureerd en in oude luister hersteld. Visser bracht het geheel onder in een stichting om behoud veilig te stellen. Ook het groen had zijn volle aandacht.

In 1975 stelde Staatsbosbeheer een rapport op, gevolgd door een beheersplan om de cultuurhistorische en natuurwetenschappelijke waarden op langere termijn te behouden en continuïteit van het beheer te waarborgen. Hiermee is gehoor gegeven aan de woorden van *Professor Bijhouwer* uit 1946. Hij schrijft in ‘Nederlandsche tuinen en buitenplaatsen’ (Heemschutserie; deel 18 derde druk): ‘Nu, nog geen honderd jaar later is het op ’t Manpad weer hard noodig dat een “vandaal” aan ’t werk gaat: de boomen verstikken elkander, en de geheele plaats ligt in het schemerduister.’ Met de vandaal doelt hij op genoemde Zocher. Zo’n vandaal heeft inderdaad in de loop der jaren huisgehouden. Vooral toen in 1991 de 70 oude linden zeer drastisch gesnoeid moesten worden, omdat ze gevaar opleverden. Maar hoe prachtig en levenskrachtig staan ze er nu weer bij!

Rondleidingen

Vanaf half mei tot en met half oktober worden er twee maal per week rondleidingen verzorgd door de tuinen van het Huis te Manpad. Men verzamelt op dinsdag om 14.00 uur en op zaterdag om 10.00 uur bij de poort van het buiten aan de Hereweg 9 te Heemstede. Ook zijn er op andere dagen georganiseerde rondleidingen mogelijk. Informatie kunt U inwinnen bij de VVV te Haarlem of bij *mevrouw Wilmink*, 023-5287528.

Noten

- 1 Op het landgoed Beecekestein bij Velsen-Zuid bevinden zich twee slangenmuren uit de 18de eeuw, die waarschijnlijk in verschillende fasen zijn gebouwd. De leifruitbomen zijn hier echter recentelijk geplant. Beecekestein is dagelijks open gesteld.
- 2 Uit: *Rusticatio Manpadica*, een oorspronkelijk in het Latijn geschreven gedicht (1815).

Literatuur

Aar, Joke van der, en Siebe Rolle. *Zegepralend Kennemerland, buitenverblijven langs de binnenduinrand*. Uitg. van Museum Beecekestein, Velsen-Zuid. Tweede druk 1997.

Evers, Karin. *Manpad en Woestduin*. Haarlem, De Vrieseborch, 1987.

Duinen, G. van. *Het Manpad en zijn bewoners*. Heemstede, 1955.